

(ד. ד"ה גמ') אהל' להשוטט לחולה בשבת יו': כתוב בארחת חיים (הלכות שבת סי' שמח) הקוץ פרי של' נגמר ציולו לחולה בשבת אסור לצרף משום מוקצה ואפילו חלה מצעוד יום יח' שאין הכנה במחזור כצו'א חז' שהוא גדל והולך כן כתב הרא"ה ז"ל עכ"ל: והא' דלמרינן דמנשל לחולה בשבת אסור שמה ירצה בשבילו כתב הרשב"א (חולין טו: ד"ה המנשל) פירש רבינו הרצ"ל ז"ל גזירה שמה אחר שיניח הקדרה על האש ירצה שם חתיכה בשבילו ומשום הכי גזרינן שמה יעשה כך לפי שיצוא לדי אסור סקילה כך אצל אין

[ג] בשם שאסור לבשל באור כב'.

[ג] בתולדת האור כגון ליתן ביצה בצד הקדרה

לפרש שמה ירצה חתיכות בקדרה קודם שיתן אותה על האש דאפילו עבד הכי לית כאן אסורה דאורייתא אלא דרבנן בלבד. בסימן של"א (סוף

אטו תולדות האור ודלא כרבי יוסי דמתיר בתולדות חמה דלא גזור: קו.) אכתוב דברי הר"ן צפרק צ' דצ"ה (ט: ד"ה ומיהא) על המרצה בשבת יותר מהשיעור הנ"ך אס אסור מדאורייתא או מדרבנן:

בבר כתבתי בחמלת הסימן (ד"ה ומה שכתב רבינו אין נ"ך) דלכולי עלמא מנשל לחולה בשבת מותר לצרף צמואי שבת לאלתר ולא צעין צדי שיעשו: בתב האגור (סי' מקג) צס תשובת הרשב"א שהמנשל בשבת לחולה שיש צו סכנה אסור לחולה אחר שאין צו סכנה כיון שאפשר על ידי גוי. ואני מנאחי התשובה היא (ח"א סימן ממד) וכתוב זה דעמא משום דאיכא למיהא דלפעמים לא ימצא לעשות על ידי גוי ועבד ושפחה שאין של ישראל ויצא זה להרבות בשבילו: ובתבו התוספות צפרק קמא דגיטין (ח: ד"ה אע"ג) דשמה דוקא לצורך מילה שרי להרבות כדלמרינן התם (עירוין סח.) נחיס ליה אגב אימיה אצל לצורך דבר אחר אפילו על ידי גוי אסור להרבות וכן נראה מדברי הר"ן שאכתוב צסמוך: בתב הר"ן צפרק אין מעמידין (ע"ז ט. ד"ה כי) גבי הא' (פסחים כה.) דכי אתא רבין אמר ככל מתרפאין חוץ מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים שגוי שצ"ל לחולה בשבת מותר לצרף צמואי שבת דליכא משום ציולו גויס כלל (א) דלא שייך הכא חמנות יט' וכתב שאין לסבא זו ראייה ב:.

[ג] בשם שאסור לבשל באור כב' אסור לבשל בתולדת האור כגון ליתן ביצה בצד הקדרה וכו'. משנה צפרק כירה (לח:)

אין נותנין צ"ה צד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה צקודרים ורבי יוסי מותר לא יטמנה חול וצאצק דרכים בשביל שתלנה ופירש רש"י אין נותנין צ"ה צד המיחם. קומקומוס של נחושת: בשביל שתתגלגל. שתלנה קצת עד שתהא מגולגלת: ולא יפקיענה צקודרין. לא ישכנה על סודר שהחם בשבת כא' צממה כדי שתלנה מחמו של סודר: חול וצאצק דרכים. שהחמו מכת חמה. וצממה (שס) איציעא להו גלגל מאי אמר רב יוסף גלגל חייז חטאת: ואמאי דתן ולא יפקיענה צקודרין אמרינן (שס לט.) והא דתן (קמו:.) נותנין בשביל לתוך הבור וכו' ואת הנון צממה בשביל שיחמו לימא רבי יוסי היא ולא רבנן אמר רב נחמן צממה דכולי עלמא לא פליגי דשרי בתולדת האור דכולי עלמא לא פליגי דאסיר כי פליגי בתולדות חמה מר סבר גזרינן תולדת חמה אטו תולדת האור ומר סבר לא גזרינן. ופירש רש"י בתולדת האור. כגון אס החם הסודר הזה צאור מתחלה: דאסיר דהוי ציול: תולדת חמה. שהחם הסודר צממה. ופסק הר"ף (יח.) כתבא קמא וכן דעת הרמב"ם צפרק ט' (ה"ג כב):

דרכי משה

שיח (א) עיין ביורה דעה סימן קי"ג (ד"מ הארוך אות יב) ולקמן סימן שכ"ח (ד"מ הארוך אות ה ד"ה והרמב"ן):

דרישה

צלויה מגלגלין אותה והוא סימן לצלייתה ומשום הכי הוצרך רש"י לשנות ולכתוב במקום בשביל שתתגלגל שתצלה קצת עד שתהא מגולגלת. אבל מלשון הברטנורא לא משמע כן שאחר שכתב כלשון רש"י הג"ל מוסף עליו וכתב זה לשונו עד שתהא מגולגלת כלומר מעורבת. שמע מינה שפירוש גלגול לשון מעורב והיינו כשנצלה הביצה נתערבה זו בזו:

[ג] כגון ליתן ביצה בצד הקדרה בשביל שתצלה. זה לשון המשנה אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל. ופירש רש"י בשביל שתתגלגל שתצלה קצת עד שתהא מגולגלת. מלשון זה דרש"י היה נראה לדקדק שסבירא ליה פירוש דמגולגלת רצה לומר שתתגלגל הביצה בעצמה אחר הצלייה בחוזר סביב כדרך העולם שבווקין הביצה אם היא

הגהות והערות

צנתווסף היה לארחת חיים לומר "שאיין הכנה כמה שגדל בשבת", ומדקאמר "שאיין הכנה במחובר כביצא חז' שהוא גדל והולך" ודאי כוונתו שכל שגדל והולך אין הכנה במחובר כזה לכל הפרי, דמפני שגדל והולך מקצהו מדעתו שלא לתלו עד שיהא בגמר בישולו. ולכן, אפילו לחולה דמצעוד יום אסור כי אין הקצאתו מחמת אסור תלישה דנימא כיון שיש לו חולה דעתו עליו אלא הקצאתו מחמת עצמו: יט' כיון שהיא שעה שאין אנו יכולים לבשל ואיכא הכירא דלא לית' לדי חתנות. ר"ן שם בשם רא"ה. והוא מדברי רא"ה בבדק הבית על תורת הבית להרשב"א בית ג שער ז (צד.) ועיין שם (צג:) במשמרת הבית להרשב"א: כ' שאפ"ו נאמר שבכלל מה שנאמר בגמרא (קכט.) צרכי חולה נעשין על ידי גוי הוי דבר שיש בו משום בישולי גויס, אכתי אפשר דהיינו דוקא לחולה מפני שהתיירו בו כל דבר הנעשה ע"י גוי שאין אסורו מגופו (ולא רצו לחזמיר בו יותר מפני זה שהא' בישולי גויס ממשלת שבת) אבל לחתירו לבריא אין לנו. ר"ן שם: ומדכתב הבית יוסף בתחילת הדברים סברת ההיתר על שם הר"ן, משמע דסבירא ליה דכן היא דעת הר"ן ומסכים לדעת הרא"ה המתיר, אע"פ שמסיים שאין לסבא זו ראייה. וכן נראה מפרטי רמזי הדינים המחודשים שבבית יוסף, שכריש סימן זה. אמנם מלשון הדרכי משה הארוך סימן שצ"י אליו הדרכי משה כאן, נראה שדעת הר"ן גופיה לאיסור (ומכל מקום פסק בהגהת שו"ע יורה דעה סוף סימן קיג כדעת הרא"ה המתיר.) ועיין בית יוסף ביורה דעה סוף סימן קיג וסוף סימן קכג מה שהעתיק בשם תשובת הר"ן, ובט"ז סימן קיג ס"ק טו ובנקודות הכסף שעל דבריו שם: כא' צפנינו ברש"י ליתא לחיבת "בשבת". ועיין הגהות רבי עקיבא איגור לשלחן ערוך על דברי המגן אברהם סי' י, שהביא מחידושי הרשב"א (לט.) ד"ה הא דאמרינן) שכתב "דכל שהוחם בערב שבת מן החמה מצטנן הוא לגמרי בליל שבת": כב' ועיין שם בדברי הרמב"ם שנראה כפשוטו שגם אסור בישול בחול ובאבך דרכים הוא מצד הגזירה על תולדות חמה אטו תולדות האור. וכן נראה שנוקט הבית יוסף מדלא העתיק כאן סוגיית

יו' וביאר שם הר"ן, דבמליחה ליכא למימר שהרי בשבת אסור למלוח כדאמרינן צפרק כלל גדול (עה:.) האי מאן דמלח כשרא חייב משום מעבד ואע"ג דאמרינן התם דהני מילי דקא בעי לה לאורחא שהיא מליחה גדולה. התם לאיחויבי חטאת קאמרינן אבל בכל דהו ודאי פטור אבל אסור לפי שהמלח מכשיר האוכל ומתקנו כדאמרינן פרק שמונה שרצים (קח:.) גבי פוגלא ממלח לא ממלחנא טבולי מטבלנא. וכל שכן דאיכא למיסר מליחת בשר חי דהא מתקן ליה. וכל שכן דאי אסרת ליה בלא מליחה דאיכא תיקון טפי דהא משוי ליה אוכלא. ובמגן אברהם סימן שכא ס"ז ז הקשה על מה שכתב הר"ן דמולח בשר להצניעו לדרך חייב משום מעבד, צריך עיון דבגמרא (עה:.) משמע דהלכה כרבא דפטור [דאין עיבוד באוכלין], דבתרא הוא וכן פסק הרמב"ם פרק יא (הלכה ה.). עוד אכן, ועיין (עה:.) בתוספות ד"ה אין, דמכל מקום אף לרבא איכא אסורא דרבנן במליחת אוכלין, וכדחוכיח הר"ן מפרק שמונה שרצים: יח' כתב בכיבוד הגר"א דמקורו דברבי רב פפא (חולין טו:) [שהביא הבית יוסף לעיל כריש ד"ה השוחט לחולה בשבת] פעמים שהשוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום, מבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת. ואינו מפרש כרש"י שם שמדובר במבשל לחולה שחלה בשבת, דלפירושו קשה למאי צריך להעמיד בקצץ דלעת הא מצי לאוקמה במבשל מה ששחט בשבת לחולה שחלה בשבת. ולכן מפרש לו דומיא דרישא דשוחט מותר, דהיינו בקוצץ דלעת לחולה שחלה מבעוד יום, ומוקי לה כדלעת שעוד לא נגמר בישולה ומטעם שאין הכנה על מה שעדיין לא גדל. ודלעת שעדיין לא נגמר בישולה לא דמיא לבהמה שלא חששו בה לזה. ואין להקשות דמה שעדיין לא גדל בטל ברוב שכבר היה קיים מערב שבת, כיון דהוא דבר שיש לו מתיירין. אבל לפי מה שכתוב בשלחן ערוך, לקמן סימן שכ עיף ב וביורה דעה סימן קב עיף ד בהג"ה, שכשהאסור נולד בתערובת בטל ברוב אף כשהוא דבר שיש לו מתיירין, גם כאן מותר. עד כאן מביאור הגר"א: אמנם בספר בית מאיר עיף ב כתב שאם היתה הכוונה שחטרון ההכנה הוא רק על חלק הפרי

[ד(א),טו(א)] אפילו תבשיל שנתבשל כבר יש בו משום בישול אם נצטנן כבר וכו'. צפרק למה אהל דתנו רבנן (מ:) מציא אדם קיתון של מים ומניח כנגד המדורה כמז הר"ש (סי' י"א) תימה מאי שגא מים אלל המדורה נשזיל שתפוג אינמו ואי לאו משום דמנשל נשבת הוה שרי אפילו יד קולדת צו ולעיל (לח:) אסרינן להשיס על גבי כירה אפילו גרופה וקטומה אף על פי שהנשזיל נחשזל מערב שבת וליח ציה משום צשול כדלמרינן כז] (לט. קמה:) כל שגא צחמין מלפני השבת שורין אותו צחמין נשבת

ומ"ש ואסור להטמינה בחול וכו'. משנה שם ומפרש צגמרא (לט.) דנחא רבי יוסף נמי מודה דאסור ואמר רבה גזירה שמה יטמין צרמן רב יוסף אמר שמה יזי עפר ממקומו. וכתב הר"ש (סי' ה) לרבה כד] אסור אפילו מצעוד יוס לזורך שבת וכתב עוד דאפילו לא הטמין צמוך החול אלל אפילו לגלגל על גבי החול נשזיל שחללה נמי אסור. ותימה למה לא כתב כן רבינו הלל הלכה כרבה כה] לגבי רב יוסף (גיטין עז:) צר משדה ענין ומחלה (צ"צ קיד:):

ב אפילו תבשיל שנתבשל כבר וכו'. צפרק צמה מדליקין (קד ל"ד.) אמר רבא מפני מה אין טומנין צדצר שאינו מוסיף הצל משחשכה גזירה שמה יתיח אמר ליה אצי אי הכי צין השמשות נמי נגזור אמר ליה טתס קדרות רותחות הן. ופירש רש"י גזירה שמה ימלא קדרתו שללנטנה כשירלה להטמינה וירתיחנה תחלה ונמלא מצשל צצבת: אי הכי צין השמשות נמי נגזור. דהלל שצות מעלימא היא דהלל איכא גזירת אסור דלוריימא:

יש לומר דיש לחלק צין להשיס על גבי כירה למדורה דחורה על גבי כירה אסור אלל אלל המדורה שרי משום דדמי לסומך להטמינה וירתיחנה תחלה ונמלא מצשל צצבת: אי הכי צין השמשות נמי נגזור.

פרישה

(ה) אב"ב בחמה וכו'. דאין דרך צשול צכן וצמה צאור לא מיחלפא דניגור הא אטו הא. ר"ן (יט. ד"ה וסא דמין) כג:] (1) כדי שתצלה. גזירה שמה יטמינה צרמן או שמה יעשה גומא (לט. ורש"י שם ד"ה שמה יזי עפר) כז]:

[ד] אפילו תבשיל שנתבשל כבר יש בו משום בישול אם נצטנן כבר אבל בעודו רותח לא ואם לא נתבשל כל צרכו אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו בישול אפילו בעודו רותח. ועיין בבית יוסף שהביא לשון הרא"ש דפרק כירה ומסיק וכתב עליו

הגהות והערות

הגמרא שם על דברי המשנה ולא יטמינה בחול, וליפולג נמי רבי יוסי בהא רבה אמר גזירה שמה יטמין ברמץ רב יוסף אמר מפני שמזיז עפר ממקומו. והר"ף שם העתיק פלוגתא זו של רבה ורבי יוסף הג"ל. והנפקא מינה ביניהם בעפר תיחוח שנאמרה שם בגמרא. ומכל מקום כתב הרשב"א שם (ד"ה רבה), דמה שהביאה הר"ף הוא רק לברורי פירושא דמתניתין, אמאי לא פליג רבי יוסי בהא, אבל לרבנן לא אצטריך לדרידהו אסור משום גזירה אטו תולדות האור: **אמנם** המהרש"ל כתב בתשובה סימן סא שמתוך זה שהביא הר"ף הנפקא מינה בין רבה ורבי יוסף משמע שרבה ורבי יוסף דיברו להלכה, דאם לא כן לא היה לו להביא הנפקא מינה ביניהם כיון דלתנא קמא אסור בכל ענין. ועיין שם בתשובה שדעתו שגם כל השקלא וטריא בסוגיא לברר דעת רבה ורבי יוסף מוכחת שדבריהם להלכה דאם לא כן כל הך שקלא וטריא למה לי, ורצה לדחוק כן גם בדעת הרמב"ם. וטעם הדבר דבישול בחול ובאבק דרכים אין אסור גם לרבנן אלא מהטעמים של רבה ורבי יוסף כתב שם על פי דברי רש"י בסוגיא שם, דהגזירה בסודרין שהוחמו בחמה אטו תולדות האור הוא שיאמרו שהסודרין הוחמו באור [ולא שיאמרו שאין הבל בדין בין תולדות חמה לתולדות האור] ובחול ובאבק דרכים אין לטעות בכך. [וצריך לומר לפירוש זה דזה נתחדש רק בתירוץ רבה ורבי יוסף על השאלה וליפולג נמי רבי יוסי בהא, דבחול ובאבק דרכים גם לרבנן אין הטעם מצד גזירה אטו תולדות האור, ומהטעם שנתבאר]. ומה למד המהרש"ל דהברייתא שמביאה הגמרא שם מגלגלין ביצה על גבי גג רותח היא אליבא דהלכתא, דאין לאסור מצד גזירה אטו תולדות האור: **והנה הרא"ש** (שם סימן ה) כתב אחר שהביא פלוגתא רבה ורבי יוסף, לרבה דאסיר משום גזירה שמה יטמין ברמץ אסור אפילו מבעוד יוס לצורך שבת וכו' מיתבי מגלגלין ביצה על גבי גג רותח ואין מגלגלין ביצה על גבי סיד רותח מדפרין מהא ברייתא דמגלגלין אמתניתין דלא יטמינה בחול משמע דאין חילוק בין גלגול על גבי החול ובין הטמנה בתוך החול ואפילו לגלגל על החול בשביל שתצלה אסור. וכתב המהרש"ל שם דגם מדבריו מוכח דסבירא ליה דרבה ורבי יוסף דיברו אליבא דהלכתא, דאם לתנא קמא הוה טעמא גם בחול ובאבק דרכים משום גזירה אטו תולדות האור פשיטא דאסור לגלגל על גבי חול ומה הוצרך ללמוד זה מקושיית הגמרא. אלא דהקשה המהרש"ל שם דלכאורה הוכחת הרא"ש לאיסור גלגול על גבי חול אודא רק אליבא דרב יוסף, והרי הלכה כרבה. ועיין שם מה שכתב. אכן נראה דהרא"ש פליג על רש"י [ד"ה שמה יטמין, ד"ה ליכא למיגור וד"ה אלא] ותוספות [ד"ה ואין] שנראה מהם דלטעם דשמה יטמין אסור רק בדרך הטמנה ולטעם דשמה יזיז אף שלא בדרך הטמנה, דסבירא ליה להרא"ש שצד עצם הטעם, כשם דאיכא למימר לרבה דנאסר רק דרך הטמנה כך איכא למימר לרב יוסף דחשש הזזת עפר רק כשעושה דרך הטמנה שאז זקוק לעפר לכסות בו, אלא דמקושיית הגמרא חזינן דהוה קים לה דהטמנה דמתניתין לאו דוקא ובישול בחול נאסר בכל גוונא, בין אם הטעם משום הטמנה ברמץ ובין אם הוא משום הזזת עפר. ומה שהגמרא אומרת שלטעם הטמנה ברמץ מוכן היתר הגלגול על גבי גג רותח הוא משום דגג רותח לא מיחלף ברמץ דלא דמי ליה, ורק בחול דדמי ליה ומחלף ביה אסור בכל ענין ואף שלא בדרך הטמנה. והוה שכתב הרא"ש שמעצם הקושיא מהברייתא אמתניתין [קודם שהגמרא יורדת לטעמים של רבה ורבי יוסף "בשלמא

למאן דאמר וכו'] מוכח דפשיטא לה דהטמנה בחול לאו דוקא. וכן נראה מדברי הרא"ש בתוספותיו שם ד"ה אין מגלגלין, דאין לחלק בין רבה ורבי יוסף בדין גלגול על גבי החול. וכן נראה מדברי רבינו ירוחם (נתיב יב חלק ג טז:) שכתב רק טעם רבה שמה יטמין ברמץ וכתב אסור הגלגול על גבי חול [ודבריו שם מפורשים כדברי המהרש"ל שטעם רבה נאמר להלכה ושכן שיטת הרא"ש, נראה פשוט דמקור דבריו שם בדברי רבו הרא"ש]: **ופדברי** הטור כה] היה נראה לכאורה לדייק גם כן דעת הרא"ש, מדהפסיק בדין בישול בחמה עצמה בין אסור צליית ביצה בסודר שנתחמם בחמה ובין אסור הטמנה בחול. ועיין ב"ח ד"ה ומ"ש ואסור להטמינה, ובהגהות והערות שם: **כפי** הנראה שצ"ל "אטו תולדת אור". פרי מגדים יורה דעה במשכצות זהב סוף סימן סח בדין השני, ד"ה הנה. ועיין שם: **כג]** ופקודו בדברי רש"י (לט.) ד"ה דשרי: **כד]** בתוספות (שם ד"ה אלא למ"ד) כתבו דבהטמנה בחול ובאבק דרכים מבעוד יוס אף רב יוסף מודה דאיכא גזירה שמה יטמין ברמץ ושמה יחתה ככל הטמנה בדבר המוסיף הבל שאסורה מבעוד יוס, ולא פליג אלא גבי הטמנה בהם בשבת דבוה סבירא ליה דאי שרינן בישול בשבת בתולדות חמה לא יבואו להתייר בישול בתולדות האור. וצריך לומר דהרא"ש כאן אויל לפי התירוץ שכתב בתוספות הרא"ש (שם ד"ה מפני) דסבירא ליה לרבי יוסף דבהטמנה בדבר המוסיף הבל מחמת עצמו וצד גפת ועצים גזרו אטו הטמנה ברמץ אבל בהטמנה בדבר שמוסיף הבל מחמת דבר אחר כחול ואבק דרכים שהוחם בחמה לא גזרו: **כה]** פשטות הדברים, וכן נראה מדברי הבית מאיר לטע"ף ג, שזה כתב הב"ח כלפי אסור הטמנה בחול אפילו מבעוד יוס שתלה הרא"ש אסורו בדברי רבה, אף מכל מקום כוונתו להקשות גם על מה שהשמיט הטור דין גלגול על גבי החול. והמגן אברהם ס"ק י [כפי שמבאר הבית מאיר שם] כתב לתרץ, שמה שהשמיט הטור כאן אסור הטמנה בחול מבעוד יוס, לפי שסמך על מה שכתב בריש סימן רנו דאסור להטמין בחול. ומה שהשמיט דין גלגול על גבי החול, דהרא"ש כתב זה אליבא דרבי יוסי אבל למאי דקיימא לן כרבנן פשיטא דאסור גזירה אטו תולדות האור: **וכפי** שכתב שגם דעת הרא"ש דלרבנן אסור הטמנה בחול ובאבק דרכים בגלל הגזירה אטו תולדות האור, ודלא כמהרש"ל בתשובה, הסכים עמו הבית מאיר שם. ועיין שם שהאר"ך לדחת דברי המהרש"ל והיתרו לבשל ביצה על גבי גג רותח. אך על מה שתירץ שדין הטמנה בחול מבעוד יוס נכלל במה שכתוב בסימן רנו, הקשה הבית מאיר ממה שמבאר בראשונים ששם מדובר בתבשיל חם שמתמינו בחול שלא הוחם וכפי שאומרת הגמרא (בבא בתרא יט.) שחול דקירי מקרר דחמים מחמם, אבל כאן מדובר בחול שהוחם בחמה שמוסיף הבל אף בדבר קר. ועל כן כתב הוא דטעם השמטת הטור דין הטמנה מבעוד יוס בחול שהוחם בחמה, דהרשב"א (לט. ד"ה הא דאמרינן) כתב דאין אסור הטמנה מבעוד יוס בחול שהוחם בחמה כיון דכל שהוחם בערב שבת מן החמה מצטנן הוא לגמרי בליל שבת והוי ליה כשבת דבר שאינו מוסיף הבל. ומסתבר להטור כהרשב"א משום דמתניתין כפי שכתב, דלא איירי אלא בשבת, וגם דברבנן הוא ושומעין להקל. ועל אביו אינו רוצה לחלוק מפני כבודו ומשמיטו לגמרי, דממילא נשמע. והראיה שאף בקיצוריו [קיצור פסקי מפני אש] משמיטם: **כו]** ועיין שם בתוספות ד"ה מפני: **כז]** לפנינו ברא"ש.

ד. שם ל"ט [ע"א]:
ה. שם (קמ"ו) [קמ"ן] [כח]
[ע"ב] צמשה:
ו. טור [עמוד שט"ג]
והרא"ש [שם פ"ג סימן י"א]
מדברי רש"י בפירוש
שמה ירמית צדק ל"ד
[ע"א ד"ה משתטה; סמ"ק
סימן רפב עמוד רפח]:

הגהות הסמ"ע

סעיף ג אב"ל בחמה עצמה
וכו' כדי שיוחמו מותר.
[והוא בסודר דילמא אתי
[לאחלופי בסודר] שהוחמה
[ע"ג האור] אבל הוחמה
[בחמה] לא אתי לאחלופי
[באור]:

הגהות והערות

[כח] תוקן במהדורת פלאג
תקמ"ה:
[כס] תוקן ממהדורת
ואלקווא תקמ"ט:
[ל] גופה ממהדורת פלאג
תקמ"ה. יש לניין ד"ס
הושמט מיפת "שוכ":
[לא] בדפוסים ישנים של
הדפ"ד, חלק ראשון שלפניו
נדפס בחלק ב', ומחלק לשני
חלקים:

בתשובה [סימן ס"א] דמותר ללכות על גג רותח מחמה, ללא מיחלף
בתולדות האור, ע"ש. ודבריו אינם מוכרחים, וגם בטל אורות
[מלאכה האופה אות כט-לג] חולק עליו, ובירושלמי [שם פ"ג הלכה ג]
איתא להדיא דאסור. כתב הרמב"ם [שם ט, ג] המנצל בחמי
טבריא פטור דהוי כמולדות
חמה, וכן הוא בגמרא [שם לג, א],
וכן מוכח צמשה פרק ט'
לנגעים [משנה א]. ובסנהדרין
[ק"א, א] אמרינן דנשתיירו
מהמנזל, ואפשר דמכל מקום
הוא ליה כמולדות חמה. וכתב

הר"ן [הג"ל] דאסור להעמיד מאכל על גבי חמי טבריא, ו' אב"ל
מערב שבת מותר, ולהניח [כ] צמחו אסור, כמו שכתב סימן
שכ"ו סעיף ג'. כתב הרמב"ם [שם] פרק ט' [הלכה ה"ו] הניח
בשר על גבי גחלים אם נללה בו כגורגרות חייב, אפילו יחזי
בישולו לדעת הראב"ד, ולרמב"ם אינו חייב בציז בישול צמח
מקצתו עד שיתבשל כל הבשר חצי בישול. המחיק אחד ממני
מתכות, או המחמם המתכות עד שנעשה גחלת, וכן הממסס
השעוה או החלב או הזפת והגפרית, או המבשל כלי אדמה עד
שיעשה [כ] כלי חרס, חייב. כלל דמלתא, [כ] צין שריפה גוף
קשה או שהקשה גוף רך חייב, ועיין סוף סימן זה. וזריך עיון,
דצפרק י"ב [הלכה א] כתב המחמם הצרזל כדי לזרפו חייב משום
מצעיר, והראב"ד [כ] צמח משום מבשל, והמגיד משנה
[שם] יישב דבריו, ע"ש, ולא זכר שדברי הרמב"ם סתרי אהדדי,
ו' י"א. ויש לחלק: י"א יש בו משום בישול. והוי יודע, שכל
דינים דאסורים משום בישול, [כ] אפילו ליתן על הכירה או התנור
קודם היסק אסור, כמו שכתבתי סוף סימן רנ"ג: י"ב נצטנן.
כתב צ"י [עמוד תב דבור ראשון] ומשמע לי דכל שהיד קולדת בו
מיקרי רותח, וכן מוכח סעיף ו'. וזה לשון רבינו ירוחם [נתיב יב
מ"ג סט, ב], אם לא נצטנן, אפילו שינה קצת מרחיחו מותר.
ועיין סעיף ט"ו בהג"ה:

(ג) תבשיל שנתבשל בו. זה דעת רש"י [ד"ה מגיס], שפירש
במאי דאמרינן צפרק קמא לשבת דף י"ח [ע"ב] דנוחנין אמר
ליורה קמוך לשבת, וניחוש שמא מגיס זה, פירש, שמא יהפך
צורה וצמחשול הוי צישול, [ע"כ], שמע מינה דיש צישול אחר
צישול. וצפרק חבית [שם] דף
קמ"ה [ע"ב] חנן כל שצא צמחין,
פירוש [רש"י ד"ה כל שצא] שנתבשל
בערב שבת, שורין אותו בשבת,
פירוש [שם ד"ה שורין] צמחין כדי
שיהא נימות, [ע"כ], אלמא אין
צישול אחר צישול, וזריך לחלק

או באבק דרכים שהוחמו מבח חמה אב"ל בחמה
עצמה בגון ליתן ביצה בחמה או ליתן מים בחמה

כדי שיוחמו מותר:

(ג) תבשיל וישנתבשל כל צרכו י"א יש
בו משום [כ] בישול אם יב נצטנן:

דהיה דחבית מיירי בדבר יבש, כדאמרינן שם צתרגולתא דרבי
אבא, פירוש שהיה [כ] מצטלה ושורה אותה ימים צמחים
למחות מאליה ואוכלה לרפואה [רש"י ד"ה מרגולתא], אבל בתבשיל
שיש בו מרק יש צישול אחר צישול. וכתב הרא"ש [שם פ"ג סימן י"א]
ונראה לי להציא ראייה מדמניא צפרק המביא [גי' לה, א] אחד
מביא את האור ואחד מביא את העצים כו' כולם חייבים, אע"פ
שאותו שנתן לתוכה מים נחתייב משום מבשל, המגיס זה נמי
חייב משום מבשל, אלמא יש צישול אחר צישול אף על פי שלא
נצטננה. ואיכא למדחי, שעד שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי כל
המקרב בישולו חייב, ואחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אפשר
דאין צישול אחר צישול. ומסתברא דעד שלא הגיע למאכל בן
דרוסאי כל המקרב בישולו חייב, ואחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי
אם נצטנן והרחיחו חייב, כדפירש רש"י [צ"פ"ק] [צפרק ב']
דשבת [לה, א ד"ה משתטה] גבי שמא ירחית, דשמא ירחית קדירה
שנצטננה כשיצרה להטמינה ורחיחנה צאור ונמלא מבשל, והא
דפריק וניחוש שמא מגיס, היינו משום יבש. משמע מסקנת
הרא"ש זהה דכתב ומסתברא וכו' דאחר שהגיע למאכל בן
דרוסאי אין חיוב אלא אם כן נצטנן ומרחיחו, [כ] ומשמע דבישול
גמור אין אחריו צישול אפילו נצטנן. אבל הטור [עמוד שט"ג] כתב
בזה אפילו עודו רותח שייך בו צישול, ונצטנן ומרחיחו אפילו
נתבשל כל זרכו, והיינו כדעת רש"י, ומשום הכי מביא הטור

[עמוד ת"א] החילוק בין מרק לדבר יבש. דאלו לדעת הרא"ש אין זריך לזה, דסבירא ליה צישול גמור אין אחריו צישול, לא קשיא מההיא
דכל שצא צמחין דשם מיירי מנתבשל גמור. אלא ודאי דסבירא ליה [כ] לטור כרש"י, וכן פסק כאן בשו"ע. ונראה לי דגם הרא"ש
סבירא ליה כך, ולא נקט החיוב בנצטנן אלא לדין תורה, דכל שנצטנן חייב מן התורה חטאת ואפילו צמחשול צישול גמור כבר, דכיון
שהחיוב משום צינון אין שום חילוק, ולא נקט כמאכל בן דרוסאי אלא משום היפוכא דרישא דקודם שהגיע לזה יש חיוב אפילו בלא
נצטנן. והטור מיירי מנד האיסור דיש חילוק בין כמאכל בן דרוסאי ובין צישול גמור, [כ] ובהדיא כתב הרב המגיד [שם] צפרק ט' [הלכה
ג] ח"ל, ודעת הראב"ד [שם י"א, ב ד"ה ומהא] וקצת מפרשים דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו שוב [משום] צישול דבר תורה,
ומכל מקום צאור ממש אסור, וזה נלמוד מדין חזרת מנצטמק ורע לו צפרק ג' [הלכה ג], עכ"ל, משום הכי כתב הטור דכדי מאכל בן
דרוסאי מן התורה פטור כל שהוא רותח, אפילו הכי מדרבנן אסור כיון שיש תוספת בישול, אבל בנצטנן אסור אפילו צישול גמור,
ואז חייב חטאת. והצ"י [שם ד"ה ונראה] לא רצה לפרש כן משום דקשה לו דאם אית ציה איסורא איכא נמי חיובא. ולא קשה מדי, דהא
בהדיא כתב כן הרב המגיד כמו שכתבתי. ועוד הקשה, דהא הרא"ש כתב בצברתו [כ] ואחר שהגיע למאכל בן דרוסאי (אפי') [אם]
נצטנן והרחיחו חייב, כדפירש רש"י גבי שמא ירחית, הרי שלא חילק בין נתבשל כל זרכו להגיע למאכל בן דרוסאי, ומנה ליה לרבינו
לחלק ביניהם. גם זה לא קשה, דודאי האמת הוא כך דנצטנן אין חילוק גם לדעת הטור כיון שיש איסור דאורייתא, רק בעודו רותח
יש חילוק דכשהגיע למאכל בן דרוסאי פטור אבל אסור וככל זרכו מותר אפילו לכתלה, [כ] והיינו קמוך למדורה, אבל אלל האש ממש
פשיטא דאסור בכל ענין אפילו במצטמק ורע לו. ועיין סוף סימן זה סעיף ט"ו:

באר היטב

(ח) בישול. והוי יודע, שכל דינים דאסורים משום צישול, אפילו ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור, כמו שכתבתי סוף סימן רנ"ג, מ"א
[ס"ק י"א]:

הגהות רעק"א

(ז) ובירושלמי איתא דהדיא דאסור. וכן כתב להדיא בחידושי הראב"ד
[שם ד"ה רש"י] מההיא דירושלמי: (ח) אב"ל מערב שבת מותר.
בחידושי הראב"ד [שם ע"ב ד"ה ומהא] כתב ח"ל, ומשהה על גבי תולדת חמה לא
מצינו מי שיתמיר עליו לשהות, וכל שכן למאן דאמר [שם לו, ב] להחזיר חנן, עכ"ל.
ומהא לענין דיש לזון דגם על תולדת אור מותר להשהות, דלא
גריע מניחה גרופה כיון דלא שייך ציה שמא יחמה: (ט) [שם פ"ג י"א] אפי"ו ליתן ע"ה הברירה, וליתן על הכירה קודם היסק צבשיל לח צעודו רותח ואחר שצטנן
יסק הנכרי הכירה, י"ל דשרי לכתחילה, דהא דאחד נותן את האור והאחד נותן את האור הראשון אסור מדרבנן, כיון דאלו האור שם דלוי היה חייב משום מבשל, אבל
בזה דבעידנא דנותנים שם אף אם היה שם [א"ל] ו' מותר, דאין צבול אחר צבול, ולאחר שצטנן לא עביד מיד, וי"ע לניחא:

ביאור הגר"א

[כ] [פסוק דן תבשיל. [שם] ל"ד א' שמא ירחית, ועיין רש"י שם [ד"ה
משחכה]. ואפילו נתבשל כל צרכו, כמו שכתבו תוספות [שם] מ"ז ב' ד"ה
במה, בסתם קדירות כו':

עצמה מותר דאין דרך זישול בכך מט. **ויש לעיין דבשבת**

הנעשה שלא כדרכה עכ"פ מדרבנן אסור. ועוד דבס"פ כל שעה [מא:] פסח שזישלו בחמי טברי' האוכלו אינו עובר משום מבושל דלא חשוב מבושל אלא ע"י תולדות האור. ואי רק משום דאין דרך זישול בכך. המינה שלא לחייב את האדם העושה המלאכה אבל הפסח למה לא יחשב מבושל. ושאלה זו ג"כ יש לשאול בחולש מענין שאין נקוב דפטור משום דלאו היינו רביעי' פירש"י [קמ.] שאין דרך לזרוע שם. ולכאורה טעם זה לא יצדק אלא לפטור את הזרוע דהוי זרוע כללית יד אבל לא את הקוצר שקוצר כדרכו. מה נ"מ אם הי' זרוע שלא כדרכו:

(ב) אך יש לעיין במה שכתבו האחרונים בזה"ע סי' קכ"ג ככתב גט בשמאל דכשר אף דבשבת כה"ג פטור שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה [כן כתבו הח"מ וז"ש ופר"ח]. ולכאורה הלוא מצינו אף בשאר דברים דלא צעי מחשבה. אכילה. כדרך אכילה דוקא. הנאה. שלא כדרך הנחתן פטור. הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו [שנועם י: חוץ מחוטמו דכולו לא גרע מכלים שבבית] טהור. והבא אל הבית דרך ציאה דוקא. [וכן ספ"צ דמנחות טו:] הקטיר כשומשום כשומשום עד שהשלים אין דרך הקטרה בכך. מיהו מהתם לא קשיא דבקדשים מתעסק פסול]:

(ג) אך בירורן של דברים דיש חילוק בין אם יש שינוי בהנעשה או השינוי הוא רק בהעושה. דבאכילה

שלא כדרכה כגון שאלל חלב חי או שעירב דבר מר הרי יש שינוי בהמאלל וכן הנכנס דרך אחוריו הרי יש שינוי בהציאה שהוא מעשה הנעשה. אבל הכותב בשמאל הרי עצם הפעולה הוא האות הנעשה וזוהו אין שום שינוי רק שיש שינוי באיש העושה שעשה הפעולה בשמאל תחת שהי' לו לכתוב בימין. וכן המוציא צמרפקו [גב.] דהעצם הפעולה הוא בהחפץ היוצא לרה"ר ובחפץ אין שום שינוי אלא שהוא הוציאו שלא כדרך המוציאין. וכן זינור שעלו בו קשקשים שממעכו כללית [כחובות ס.] אין שינוי בהזינור המתוקן רק בהעושה שממעכו כללית יד. וכן היונק [שם] אין שינוי בהחלב שהחלב ילא מהדד כמו אם הי' חולב בידו רק השינוי הוא בהעושה שחולב בפיו. וכל אלו אין פטורין רק משום דלא הוי מלאכת מחשבת ע"כ אסור לכחלה כמו מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופה דלא הוי מלאכת מחשבת ואסור לכחלה י:

(ד) מצעתה המבשל בחמה כיון דיש שבת עמים שבת ותבשיל

[ואף החכמים לא פליגי אלא משום שבת מחמת משהו הנשרף. והנשרפין אפרין מותר. וע"כ בנקבירין גס חכמים מודים כמ"ש הרא"ש שם [פסחים פ"ג סי' ג']. אבל לכ"ע יש שבת אש בתבשילין] **וכבשיל באש יש שבת אש בתבשיל והוא שינה לבשל בחמה ששבת חמה בתבשיל הרי יש שינוי בהזישול הנעשה.** [ואם יקשה זה בענין ע"י באבן עזרא שמות י"ג ט'] וכמו שנחשב שינוי בין תולדת האש

לתולדת החמה כמו כן נחשב שינוי בין יש בהפח כח חמה בין יש בה האש יב. **ושוב אין צריכין לטעם דמלאכת מחשבת אלא דלא חשוב זישול כלל.** כמו במאכלות אסורות דלא חשוב אכילה כלל וגם בפסח לא חשוב מבושל כלל. וע"כ הנזרע צענין שאינו נקוב דיש שינוי בהנזרע לא חשוב זריעה כלל. והקוצר פטור:

וע"כ המבשל בחמה כיון שיש שינוי בנפעל מותר לכחלה יב. מיהו החולש מענין שאינו נקוב אסור לכחלה

כיון שאין שינוי במעשה הקצירה רק שנזרע מכזר בשינוי. [והא חזינן לענין תרומה דאף הנזרע צענין שאינו נקוב חייב בתרומה מדרבנן [עי' דמאי פ"ה מ"ן]. דמדרבנן חשוב כאלו נזרע כדרכו]. אך לכאורה קשה זרוע צענין שאינו נקוב נמי יהי' מותר לכחלה דהא יש שינוי במעשה הזריעה בנפעל ויהי' מותר כמו המבשל בחמה. ונראה ליישב דהנה בזבחים ז"ד: וזבחים פ"ח [ה"ג] מה"ש דהשורה חטין ושעורין במים הוא תולדת זרוע וחייב ואף שלא נזרע בקרקע כלל. וא"כ הזרוע צענין שאינו נקוב ולומחים וגדלים למה יגרע משרה כנ"ל דחייב. אך החילוק זוהו דשריי' במים כדי לזמוח היינו אורחיי' לעשות כן כדי שיזמחו ואח"כ יזרע בקרקע גרעינין מזומחים. אבל הזרוע בעפר צענין שאינו נקוב שזרוע גרעינין שאין מזומחים. הרי יכול לעשות כן תיכף צענין נקוב ע"כ הוי זריעה שלא כדרכה ופטור. וכבר ביארנו כן במלאכת זרוע ס"ק כ"ג. נמצא דבענין המיחה אין שינוי בנפעל לבין נשרה במים דנשרה במים ג"כ אינו מחובר לקרקע. רק בפועל יש שינוי שלשרות הדרך לעשות. והוא שינה זרוע צענין שאינו נקוב שאין הדרך לעשות כן. וכיון שאין שינוי רק בפועל ע"כ אסור מדרבנן כמו בכל מלאכה כללית יד:

רבמ"ש י"ל לבאר החילוק דכללית יד פטור בשבת משום

דמלאכת מחשבת אסרה תורה. ולכאורה מה ענין זה לזה ולפמ"ש יתפרש. דהנה מה כשאינו מלאכת מחשבת פטור משום דגמרינן ממשכן דכתיב מלאכת מחשבת. והנה מה שלא הי' במשכן אינו מלאכה ופשוט דלא מועיל מחשבתו לעשיית זולתו או להנעשה מאל"י להחשב מלאכת מחשבת. נמצא דבלא שעשה העושה המלאכה רק היחה נעשית מאל"י לא הי' מלאכה דאז לא היחה מלאכת מחשבת ולא הוי מלאכה רק מפאת העושה במחשבה וכיון שהעשי' היחה שלא כדרכה הרי יש שינוי במלאכה הנעשית שמעשיו הם ככללין בהמלאכה שבלא מעשיו לא היחה מלאכה כלל ושינוי במעשיו הם שינוי בעצם המלאכה [אך יען שמדרבנן לא צעי מלאכת מחשבת וחשוב מלאכה דרבנן בלא מחשבתו והנעשה הוי מלאכה דרבנן נמצא שבמלאכה דרבנן אין שינוי כלל ואסור] אבל בגט אין הכתיבה מפאת האדם ואם הי' נכתב מאליו נמי הי' כתב [וחק חוכות דלא חשוב כתב משום שלא נעשה כלל בשעת חקיקה אף מאליו רק נשאר כמו שהיה

נא עיין שר"ע א"ח סימן תנ"ב סעי' ה' דאין מגעילין בחמין שהוחמו בחמה, ומבואר היטב לפי מש"כ כאן, [וע"ע שם בגליון דעק"א, ויש ליישב דמ"מ תולדות אור עדיף ולכן מהנין].
גב בסימן ג' אות כ"ב ביאר בדרך אחר, וע"ע שם סימן ז' בביאור דברי המג"א דליבנו בחמה הוי כבישול בחמה.

מט בסימן קצ"א אות ו' כתב דאין לומר דהמבשל בחמי טברי' פטור משום דבמשכן לא היה בישול אלא בתולדות האור. וע"ע להלן ס"ק ס"א ובסימן הנ"ל אות ג' בביאור מ"ט הכובש כבשים אסור מדרבנן ומאי שנא מבישול בחמה.
ג וע"ע בפתיחה ס"ק ג'.

להשלחן והו' ב' דברים. אבל מרש"י ראה גדולה שנעשו אפילו הרבה דברים בסיס, והוא פשוט לדינא. וגם בסברא אין טעם לחלק ונאסר אף השלחן לטלטלו.

הר"י בדף מ"ג שמתירין בדעתו ליטלו בשבת, שכמו כן יש להתיר לדידהו כשהיה בדעתו להניח על השלחן את החלות שהיה אז בסיס גם להיתר שמותר, נראה דל"ד כלל בדעתו ליטלו משם לא עשאהו בסיס כלל דבסיס לדידהו הוא רק שהניחו לכל השבת, אבל כשהניחו לכל השבת שנעשה בסיס רק שהיה בדעתו להניח גם היתר, שאם היה עושה כן היה מותר אף שהוא בסיס לאיסור מטעם שהוא בסיס גם להיתר, הא עכ"פ לא הניח ההיתר ולא היה לפי המציאות בסיס גם להיתר שיפקיע האיסור, וכי מחשבה הוא כמעשה הא אף בלא שכח והיה אנוס לא הוי כמאן דעביד והניח, כ"ש בשכח שלא הוי כעביד. וכן לטעם הר"י בתוספות דף מ"ג דבדעתו ליטלו בשבת אפילו מניה חשיב כשוכח, וכן כתבו התוספות עירובין דף ע"ז ד"ה מקצת עיי"ש, דהטעם בארתי בחדושי דכיון דדעתו ליטלו בשבת אמרינן דלא עשאו בסיס אף לתחלת השבת שהיה דעתו שיניח שם, אלא הוא כהניח בעלמא כמתעסק מחמת שהוצרך להניחו באיזה מקום דיש לנו לתלות לקולא, שלכן נידון כנמצא ממילא שם מחמת שכחה וכדומה, ודאי לא שייך זה בהניחו לכל השבת אך שהיה במחשבתו להניח שם גם דבר היתר. ולכן אף לתוספות המתירין בדעתו ליטול בשבת שהוא הי"א בש"ע סימן ש"ט סעיף ד' שהמג"א סק"ז כתב דבמקום פסידא יש לסמוך על זה, אין להתיר בעובדא זו מצד שהיה דעתו להניח על השלחן גם החלות שהן היתר. אבל אף שאסור לטלטלו להשלחן היה מותר לאכול על השלחן דאין לחוש שמא יטלטלוהו ראין הדרך לטלטל שלחן בשעה שאוכלין עליו.

ידידו מברכו,

משה פיינשטיין

סימן נב

בענין בשול בחמה

ז' מנחם אב תשל"א.

מע"כ ידיד בן ידיד חשוב ונכבד בר אוריין ובר אבהן, מוה"ר אליעזר נחום אייזענבערג, שליט"א.

הנה בדבר בשול בחמה דליכא איסור בשבת שפרש"י בשנת דף ל"ט וכן הר"ן מטעם דאין דרך בשול

בכך, הוא פשוט משום דנהי שהבשול שהיה במשכן היה באש מ"מ היה שייך למילף גם בשול ע"י חמה להיות תולדה, דהא מכל האבות מלאכות שהיו במשכן הרי למדין לחייב גם כל הדומה להאבות באותו החיוב ממש ונקראו תולדות, שלכן הוצרך רש"י לפרש שאין למדין בשול ע"י חמה מבשול ע"י האש שהיה במשכן משום שאין דרך בשול בכך. ואין הכוונה דאין דרך בשול בכך כהא דעושה מלאכה כלאחר ידו ושאר שנויים שפטור כדאיתא בדף צ"ב בהוצאה וה"ה בכל מלאכה שצריך לעשותה כדרך שעושין בנ"א מלאכה זו כדאשכחן בכמה דוכתי. דהא חזינן שבתולדות החמה איכא גם אלו שדרך לבשל בהם ממש כמו בתולדות האור, דהרי המבשל בחמי טבריא תליא דלר' יוסי דסובר דתולדות אור הם דחלפי אפתחא דגיהנם חייב ולרבנן דתולדות חמה נינהו פטור כדאר"ח בדף מ', ואם אין דרך מלאכה בכך מ"ט יתחייב כשהוא תולדות האור, דמ"ש מבורר בקנן ובתמחוי שפטור משום שאין דרך מלאכת בורר בכך בדף ע"ד ומנטל צפרניו בידו ובשניו שפטור משום דאין דרך גזיזה בכך בדף צ"ד, אלא ודאי שהוא דרך מלאכה מאחר שהם חמים טובא שיכולין לבשל, ומ"מ לרבנן שחמי טבריא הם תולדות חמה פטור, וכן בסודר שהוחם באור הוא חייב בגלגל ביצה בהסודר דתולדות האור הם כאור שחייב ובהוחם הסודר בחמה באותו החום וגלגל ביצה פטור. אלא כוונתם דאף דאין להחשיב דלאו דרך מלאכה הוא לבשל בחמה דאם אין לו עצים והוא דבר המתבשל בחמה יבשלו בחמה, אבל כיון שעכ"פ אין מבשלין בחמה אלא כשאין לו עצים אין למילף אותו מבשול על ידי האור שהיתה במשכן להחשיבו תולדה מאחר שאינו דומה להבשול שהיה במשכן.

וממילא מאחר שלא ילפינן בשול חמה מבשול האור ליכא חיוב אף לא לתולדות החמה אף שדרך הבשול על ידם הוא כמו על ידי תולדות האור, דהסודר הא נתחמם בחמה באותה מדה שנתחמם באש, וחמי טבריא הם חמים כחמי האור, דמאחר דהבשול דחמה אינה מכלל המלאכה משום דלא דמו למבשל שהיה במשכן אין למילף שוב את התולדות דממילא גם הם לא דמו לבשול שבמשכן כיון שהם תולדות דבר שאין בו מלאכת בשול.

ואולי יש לומר בטעם אחר דתולדות החמה וגם תולדות האור אין הדרך כל כך לבשל בהם, שלכן אין למילף אותם שיהיו תולדה מצד חמום של עצמם אף לא לתולדות האור, אך שמ"מ חייב גם על הבשול

דע"י תולדות האור מצד שנחשב זה כבשול מצד האש עצמו שהרי התמימות שבהמים והסודר הרי הוא מהאש וממילא הוא בכלל בשול האש עצמו שהרי חמום האש הוא המבשל, שלכן אף שלא היה בשול זה ממש במשכן כיון שאין לחשוב זה שינוי מדרך המלאכה חייב, ודמי זה להעמיד הקדרה ברחוק קצת יותר מהאש מכפי דרך בני"א אבל הוא עכ"פ מקום הראוי להתבשל במשך יותר זמן שודאי חייב אף אם במשכן לא היו עושין כן כדי למהר הבשול. וכמו כן הוא במבשל בתולדות האור שהוא בשול בחמימות האור לא שייך לחלק כל זמן שאין זה שינוי ממש מדרך המלאכה שיש אף רק מעט אינשי דמבשלין בהם, ולכן כשהם תולדות חמה אף ששיון ממש במדת החום כמו אם היו תולדות האור כהא דחמי טבריא וכהא דסודר שבחמימותו יכול לבשל ביצה, פטור דמצד עצמן הא אין למילף תולדות מבשול האש שהיה במשכן מאחר דאין הדרך כל כך לבשל בהן וכל החיוב בתולדות האור הוא מצד שהוא נחשב בשול בחמימות האש שזה הא ליכא בתולדות החמה, שאם נחשוב כן הרי מתבשל בחמימות דחמה שאין בו חשיבות מלאכה. וטעם זה הוא יותר מסתבר.

ולמה שבארתי כוונת רש"י והר"ן מסתבר שזהו גם כוונת קרית ספר דכתב דאין בשול מן התורה אלא באש, ולא פליגי כלל, אלא שלא כתב הטעם דפירשו רש"י והר"ן, דהא מוכרח כן דבלא טעם היה לן ודאי למילף מבשול אש שהיה במשכן כמו כל התולדות.

וא"כ בהמיקראו אווען שטוב לבשל בו כמו באש ממש ואלו שיש להם תנור כזה משתמשים בו יותר מבשול דבאש ומה שלא נתפשטו תנורים אלו עדיין הוא משום דלא מצוי עדיין הרבה תנורים וכשיהיו מצויין ודאי ישתמשו בהם כר"ע דהא הוא יותר טוב, ודאי יש למילף מבשול דאור דהיה במשכן בחשיבות תולדה שהוא לכל הדינים כהאב דבשול ע"י האור לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת, לא רק לרש"י והר"ן אלא אף לקרית ספר דהרי לא פליגי כלל לפ"מ שבארתי.

ומש"כ כתר"ה בהצד לאסור בלשון זה, אע"פ שאין זה אש ממש מ"מ כיון שהכינו לבשל בו ונתכוין שיהיה כמו אש ממש לא כמו חמה שלא עשה מעשה במבשל, הנה לא זהו הטעם מה שליכא איסור בשול בחמה דאפילו עשה מעשה דהביא הקדרה על הגג ששם זורחת השמש יותר עד שיכול לבשל נמי ליכא איסור בשול, והטעם הוא כפרש"י והר"ן וכדבארתי דבריהם.

ולענין אם איכא מלאכת מכה בפטיש באוכלין כשגמר בשולו, הרי הביא כתר"ה שהמ"ב בבאור הלכה סימן שי"ח בסעיף ד' ד"ה והדחתן מביא דרוב שיטות הראשונים מפרשים במליח הישן וקוליים האיספנין דדוקא בחמין משום בשול ולא בצונן אלמא דליכא מכה בפטיש בבשול אוכלין, אבל הא לפי מה שמביא באור הלכה מנשמת אדם דבמליח וקוליים האיספנין כיון דהיה יכול לאכול מתחלה ע"י הדחק ליכא משום מכה בפטיש, שוב לא נבטל סברת הלבוש והפמ"ג שאיכא משום מכה בפטיש באוכלין אלא רק במה שגם במליח הישן וקוליים האיספנין, נמי סובר הפמ"ג דהוא משום מכה בפטיש, וכוונת תירוצ הנשמת אדם שלכאורה תמוה דהא מכה בפטיש הוא על הגמר אף שכבר הוא כלי ראוי לתשיש, נראה דכיון דהיה יכול לאכול מתחלה ע"י הדחק שחשיבות אוכל כבר יש להו ליכא שוב גמר דהרי זה אוכל כמו שהוא וזה אוכל כשידיחו בצונן וזה אוכל כשידיחו בחמין דכלי שני וזה בחמין דכלי ראשון, וממילא ליכא בזה מציאות דמלאכת מכה בפטיש, ואין לחייב אלא משום מבשל דהוא דוקא בחמין, אבל באופן דאיכא גמר מלאכה כגון דבר שאין יכולין לאכול בלא הדחה ובהדחה נעשה לאוכל הוא גמר לחשיבות אוכל דלכן שייך ע"ז מלאכת מכה בפטיש אף שאיכא אינשי דלא אכלי עד שידיחו בחמין דכלי ראשון, משום דעכ"פ לענין חשיבות אוכל נעשה בהדחה לאוכל והיה זה גמר מלאכה שהוא מלאכת מכה בפטיש.

וא"כ אפשר שכל הני ראשונים סברי כתירוצ הנש"א דמליח הישן וקוליים האיספנין נאכלין גם מתחלה ע"י הדחק וליכא ממילא מלאכת מכה בפטיש כדלעיל, והר"ן שהביא בבאור הלכה שסובר דמליח הישן אינו נאכל כלל וע"י הדחה הוא נאכל ע"י הדחק שלדידה צריך לומר כבאור הלכה שליכא מכה בפטיש באוכלין, אין הכרח ששאר הראשונים יסברו כמותו, וממילא מתורץ גם קושית באור הלכה מהא דא"ר יוסף גלגל הביצה במה שנתן בצד המיחם חייב חטאת, דג"כ כיון שנאכל כמות שהוא חי ליכא שוב ענין מכה בפטיש שזה אוכל בבשול משהו, וזה יותר מעט וזה עוד מעט יותר וזה כשנעשית קשה, וא"כ ממש הוא כמליח הישן וקוליים האיספנין לתירוצ הנשמת אדם, ודימה מר בריה דרבינא שפיר שבתרווייהו הוא משום מבשל, ושפיר כתב הגר"א דלביצה ומליח הישן דין אחד לשניהן, אבל ליכא ראייה מכאן שליכא ענין מכה בפטיש באוכלין דבדבר שאינו ראוי לאכול כלל ובהדחתו אף בצונן נעשה ראוי לאכילה אף שעדיין לא יאכלו הרבה אינשי איכא מלאכת מכה בפטיש כסברת הנשמת אדם.

במים, וכיון שכן יכולים רק לומר דבעינן דוקא שיעור חום כזה שיהא ראוי אח"כ לצירוף דרק אז חשיב כאש אבל מהיכ"ת נימא דבעינן דוקא שיתכוין לצרף שהרי אם נאמר דאף שמחמם אותו מ"מ אין זה קרוי אש אין זה שייך כלל למלאכת מבעיר, ומה שכתב "כדי לצרפה במים בלבד" נתכוין לאפוקי אם חימם אותו כדי לחמם בו מים או למתק חרדל וכדומה דאינו צריך שיגיע לשיעור שיקרא הברזל בשם אש, אבל לא בא למעט את המחמם ברזל עד שיאדים או ילבין כדי לבשל או להאיר², ולכן נלענ"ד דלענין הדלקת חשמל כיון שהחוט שבתוך המנורה מתחמם הרבה מאד עד שהוא מלבין ומפיץ אור כ"ש דחשיב שינוי טפי וחייב שפיר משום מבעיר, וכדאמרן שהרי גם בע"מ לצרף טעמא דחשיב שינוי הוא רק מפני שהגיע לדרגת חום שראוי לצירוף אבל לא מפני עצם החיסום שנעשה אח"כ ע"י המים (ותמה אני על מ"ש בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' מ"ז מ"ח דהבערה דאורייתא היינו דוקא כשורף ומכלה, משא"כ בחשמל אף שהחוט מתחמם ומאיר מ"מ כיון שאיננו כלה ונשרף לא חשיב כלל מבעיר, וקשה לי טובא והא כיון דאינו מכלה ושורף א"כ מה מועיל כוונת הצירוף לחייב משום מבעיר, הרי אינו שורף ומכלה, וגם משמע שאם נתכוין לצרף חייב משום מבעיר אף אם אח"כ נמלך ולא צירף, שהרי הרמב"ם כתב דין זה במלאכת מבעיר ולא במצרף ששייך לבונה או מכה בפטיש, וע"כ שהרמב"ם סובר דקרא דלא תבערו אש קאי גם על הבערת מתכת, וכמו"ש המ"מ הנ"ל דכל שהוא עצמו נעשה אור ושורף נקרא מבעיר אש, וכן מה שכתב שם דשיעור מדת החום של החוט המאיר במנורת חשמל הוא פחות

הברזל ונשאר כך לעולם, וסובר לפי"ז דמה שכתב הרמב"ם ע"מ לצרף היינו בדוקא משום דבעינן דומיא דהבערת עצים שהם משתנים מחמת האש. אולם לענ"ד נראה דדוקא לענין כבוי יכולים שפיר לומר דטעמא דלא מחויב אלא דוקא ע"י מים הוא מפני שהמים מקפאים את השינוי, משא"כ לענין מלאכת מבעיר לא מסתבר כלל לומר שרק הכבוי במים גומר את ההבערה [גם חשיב לפי"ז התראת ספק כיון שהצירוף נעשה רק אח"כ ע"י מעשה ולא מאלין] ועכ"פ מסתבר שאם הבעיר על דעת לצרף דשפיר חייב אף אם אח"כ לא צירף, ואי אמרינן דבעינן דומיא דעצים שישתנו מתכונתם הרי הו"ל כנתכוין להבעיר ולא הבעיר, ומוכח מזה שהצירוף איננו חלק מגוף ההבערה אלא דרגה של הבערה, וכיון שכן ה"ה כשהחיסום הוא על דעת לבשל ולהאיר.

(2) ידידי חכים ורבי פרופ' יהודה לוי שיחי' העיר לי בזה דאפשר שהחיסום הוא רק "תולדת" מבעיר ואולי אין גחלת של מתכת אש כלל (כמו תולדת זורע - כגון השקאה - אינה צריכה זרעים ותולדת מכה בפטיש - כגון תיקון מנא - לא צריכה פטיש) או אולי חימם כשלב ראשון של שינוי החומר הוא מבעיר, אשר בא אחריו שלב סופי של כיבוי והרי זה דמיון קרוב לצירוף הברזל עכ"ל. ולענ"ד נראה דאי אפשר כלל לומר דמשכחת תולדה של מבעיר מבלי שנעשה אש, גם המשקה מים אינו חייב אלא אי"כ יש זרעים ואיכא אצמוחי פירי, וגם לא מסתבר לומר דאיכא תנאי במבעיר שיהי' דוקא כדי לחסם ולחזק את הברזל בו בזמן שעיקר מלאכת הבערה היינו הבערת אש שמכלה ומפסיד אלא שהוא עושה דבר זה לצורך של חימום ובישול וכדומה.

(3) מוצא אני לנכון להודיע שבהיותי פעם אצל מרן בעל החזו"א זצ"ל אמרתי לו שהמרתיה מים בשבת ע"י מולג חשמלי ששני קצוותיו מרוחקים והמעגל נוצר רק ע"י המים אשר על כן הם מתחממים ורותחים, שלדעתי איסורו רק מדרבנן, דכיון שזרם איננו אש ממילא הו"ל כמבשל בתולדת חמה דפטור מחטאת, ואמרתי שלדעתי רצוי לפרסם דבר זה לבתי חולים וכדומה, והשיב לי בפשיטות דכמו שהמכשול במים חמים שהם "תולדה" מאש חייב חטאת, כך גם המבשל בזרם של חשמל הואיל ובדרך כלל הוא תהליך היוצר אש הו"ל כעין "עיבור" של אש, וכמו שחייבין על תולדה כך גם על עיבור הואיל ובדרך כלל הוא עתיד להיות אש אע"ג שלמעשה רק חימם מים ולא נוצר שום אש. מאד התפלאתי לשמוע דבר זה וילדות היתה בי לומר שרק הראשונים היו יכולים לומר חידוש גדול כזה, אך הוא חזר והשיב שלדעתו הוא פשוט ואין צריכים כלל להיות רשבי"א לומר דבר זה, אולם גם היום זה תמוה מאד בעיני, ובפרט שהזרם עצמו רק במרוצתו משפסף ומחמם את החוט שמתנגד לו עד שהוא נהפך לאור ושורף ונקרא אש, אבל לגבי הזרם עצמו לא שייך כלל לומר שהוא אש לא בתחלה ולא בסוף.

גם נלענ"ד דאפשר שבהדלקת חשמל שפיר חייבין לכו"ע משום מבעיר גם להראב"ד דסובר שאין מבעיר במתכת, כי יתכן דטעמו של הראב"ד הוא לא משום דסובר דגחלת של מתכת אינה קרויה כלל בשם אש, כי אם נאמר כן נמצא שגם האופה ומבשל בשבת בחשמל יהא פטור, שהרי פשוט הוא דזרם איננו אש ונמצא שהוא דומה לחימום מתכת בקרני השמש ע"י זכוכית מגדלת דחשיב רק תולדת חמה ופטור (ואם נאמר דגחלת של מתכת אינה קרויה אש צריך להיות פטור אף אם המתכת אדומה כאש), וה"ה נמי כשנתחממו החוטים מזרם של חשמל. ומעתה אם נאמר דאף שיש להחוט מראה אש מ"מ אינו קרוי אש יהי' דינו של מבשל בחשמל כמבשל בתולדת חמה דפטור³ וגם ידוע דיש סוברים דבכה"ג שניכר לכל אדם שהיא תולדת חמה וליכא כלל למיטעי שיבואו לאיחלופי בתולדת אור מותר לבשל גם לכתחלה אפי' מדרבנן⁴, וכמו כן יש לדון לענין בישול בשר בחלב בחשמל

(4) דאף שכתב רש"י בשבת ל"ט ע"א אהא דמבשל בחמה לכו"ע שרי דהוא מפני "דאין דרך בישולו בכך", מ"מ נראה שגם באופן שכן רגילים לבשל בחמה כמו דוד שמש וכדומה ג"כ פטור, וכדחזינן מחמי טבריא דאי אמרינן דחלפי אפיתחא דגיהנם הו"ל תולדות אור וחייב ואם לאו הו"ל תולדות חמה ופטור, וגם חילוק זה שבין אור וחמה נזכר גם לענין פסח מצה וחלה וכי' והתם מאי

שיהא פטור. וגם אפשר דיש לדון לפי"ז גם לענין חיוב חלה ואפיית מצה והגעלה וכדומה מהדברים שצריכים דוקא אש ותולדותיה ולא חמה דמסתבר שה"ה בתולדת חמה דלא מהני ולהני"ל ה"נ בחשמל.

גם יראתי מאד לומר שלדעת הראב"ד מותר גם מדרבנן להדליק חשמל בשבת, משום דאף אם נאמר דחשיב בכך כמבשל את החוט מ"מ הרי הו"ל כמבשל בחמה שמותר לכתחלה גם מדרבנן (אמנם ראיתי בס' המאורות שיצא מחדש על מס' שבת בדף מ"ג ע"א שהביא אותם הדברים שהזכרנו לעיל מהמעשה רוקח משמו של הרב פרחיה תלמידו של ר' אברהם בנו של הרמב"ם שכתב "והטעם דכבוי גחלת של עץ חייב עליו מה"ת וכיבוי גחלת של מתכת אין חייב עליה אלא מדרבנן, עיקר דבר זה כי כל דבר שתחילתו אש וכשיכבה ישתנה לדבר אחר, כגון גחלת של עץ שקודם כיבויה היא אש וכשתכבה תשתנה לדבר אחר ותעשה פחם זהו הכיבוי האסור מדאורייתא אבל גחלת של מתכת שתחלתה מתכת וכשתכבה היא מתכת כשהיתה בתחלה, אין כיבויה מה"ת לפי שאין זה כבוי שאין גוף האש נתלית בברזל, אלא ברזל שהוא חם היה ועכשו אחר הכבוי הוא ברזל צונן, הלכך כיבוי מדרבנן". ואף שהמו"ל הוסיף וכתב דכל זה דוקא לענין כבוי אבל לענין הבערה שפיר חייב "ולא משום מבעיר אלא משום בישול" — ולפי"ז הדלקת נר החשמל ה"ז איסור דאורייתא, לענ"ד אין זה נכון שהרי אין חייבין מה"ת אלא על בישול באש (ותולדותיה). אלא נראה שהראב"ד סובר דמבעיר לא שייך אלא כשהבערה גורמת להרבות אש שלא היה קודם, ולכן כשהבערה היא בעצים וכדומה שהאש נאחזת בהם והם עצמם בוערים ושורפים שפיר אמרינן דאע"ג שנדלקו העצים מאש אחרת, מ"מ כיון שהם עצמם בוערים הרי נתחדש ונתרבה אש שלא הי' כלל מקודם, משא"כ במתכת הרי היא עצמה אינה בוערת אלא שהיא קולטת חום מאש אחרת ורק מפני שהמתכת אינה כלה ונשרפת לכן כל הזמן שמונחת על האש היא בולעת ואוצרת בקרבה הרבה חום עד שגם היא עצמה אדומה כגחלת של אש, ונמצא שהחום לא נתחדש רק עבר מהאש ונכנס תוך המתכת כמו שהוא נכנס בכל דבר אפוי ומבושל, שהרי אם מסירים אותה מהאש היא מתחלת תיכף להצטנן. וכיון שכן אפשר דכל זה דוקא במתכת הנדלקת מאש מצויה דאז שפיר אמרינן דאע"ג שגם המתכת נעשתה ממש אש, אפי"ה סובר הראב"ד דחשיב רק בישול ולא מבעיר כיון שהמתכת עצמה אינה בוערת ובהבערתה לא נתחדש ונתרבה אש שלא היה קודם, וכמו שאמרנו שהחום רק עבר מן האש ונכנס תוך המתכת, ונמצא שהמחמם הוא רק "מעביר"

נ"מ אם רגילין בכך או לא, וע"כ דכוונת רש"י בדברים אלה לומר דאין זה קרוי בישול [ואף שהמנ"ח מסתפק בנתבשל בחמה ואח"כ ע"י האש, ומביא מהפמ"ג שסובר דגם בזה אין בישול אחר בישול

אש ממקום למקום כלומר מן הגחלים אל המתכת ולא "מבעיר", משא"כ בהדלקת חשמל אשר מקודם לא הי' כלל שום אש ורק האדם בלחיצתו על הכפתור הוא ממציא ומוליד אש חדש בחוט של מתכת שבתוך המנורה, בכה"ג יתכן דנקרא שפיר גם להראב"ד בשם "מבעיר" אש כיון שבפעולתו לא הדליק את החוט מאש אחרת רק המציא והוליד אש שלא היה כלל תחלה בעולם, והאש הזה שהמציא פולט חום והוא מבשל או מאיר כמו אש אחרת, וכיון שכן שפיר קרוי בשם מלאכת מבעיר שהרי גם במשכן לא היו צריכים את הכליון וההפסד של העצים רק הי' צורך בחום כדי לבשל, ואילו היה אז תנור של חשמל הי' יכולים שפיר לבשל את הסממנים גם על אש של חשמל, לכן מהיכ"ת נימא דבכגון דא אינו קרוי בשם מבעיר (ולפי"ז אף להסוברים בדעת הרמב"ם דלא מחייב במתכת משום מבעיר אלא בע"מ לצרף, אפשר שכל זה דוקא כשהחמום הוא מאש אחרת משא"כ בהדלקת חשמל שהוא יוצר ממש ניצוצי אש שפיר חייב בכל אופן). והתינת אם נאמר כהסוברים דלשון לא תבערו היינו דוקא כליון, יכולים שפיר לומר דהדלקת חוט חשמל לאו מלאכה היא כלל הואיל ואין החוט כלה ונשרף, אבל כיון שאמרו בגמ' דקרא דלא תבערו יצא רק ללאו או לחלק ולא כדי לאשמעינן שצריכים דוקא כילוי והפסד, וכידוע שבשוי"ע הרב ז"ל כתב להדיא דהאיסור של לא תבערו אינו מפני שריפת העצים וכלוים אלא כל ריבוי אש היינו מבעיר, וכיון שגם הצורך שהי' במשכן היה רק חום ולא כילוי הגחלים, לכן יכולים לומר דבהדלקת חשמל מודה גם הראב"ד דחייב משום מבעיר כיון שהמציא וריבה אש שלא הי' כלל קודם. (כל זה דוקא לדברינו שגם חוט חשמלי בוער נקרא אש, דאז שפיר אמרינן דכמו שאין חילוק בין מבשל באש הבא מן העצים שהי' במשכן לאש של ספירט ונפט שלא הי' במשכן ה"נ גם כאן, אך אם נאמר דחוט לוחט של חשמל אינו קרוי אש מסתבר דאין זה שייך כלל לא למלאכת מבעיר ולא למלאכת מבשל).

ולפי"ז גם המחמם מתכת בזוכיית מגדלת שמרכזת קרני השמש עד שנעשתה אדומה כאש שפיר חייב גם להראב"ד כיון שהוא "מבעיר" אש ולא "מעביר" מאש אחרת, וגם מותר להדליק ביו"ט גפרור בגחלת של מתכת מפני שזה אש וכמו שכתבנו לעיל מהמגיד משנה, ואע"ג דבשעה שזה רק חם, ועוד לא האדימה, המדליק ממנה חשיב כמוליד אש ביו"ט דאסור, וכמו"ש שאסור להדליק גפרור מאפר כירה שהוא חם, מ"מ מגחלת של מתכת נראה שלפי דברינו שפיר מותר להדליק גם להראב"ד, כיון שאף הוא סובר עיי"ש, היינו מפני שכן היתה להם קבלה דלענין זה בעיני דוקא דומיא דמשכן שהבישול הי' ע"י אש ותולדותי' ולא ע"י דבר אחר, ולפי"ז גם בישול החוט ע"י זרם ג"כ חשיב כמבשל בחמה.